

Mustafa Durak Bey (Sakarya) (1876-1942)

Adana Emniyet Müdürü, I. Dönem Erzurum Milletvekili.

1292/1876 yılı Haziran ayında Erzurum'da Veyis Efendi Mahallesi'nde doğdu. Babası Erzurum'un köklü ve hayır sahibi ailelerinden Darağaç Mahallesi'nde Veyis Efendi Camii'ni yaptıran Mehmedoğlu Üveys Efendi'nin torunlarından Hacı Ahmet Bey, annesi ise Yeğen Ağa Mahallesi'nden Peruza Hanım'dır.

İlköğrenimine iptidai mahalle mektebinde başlayan Durak Bey, bir müddet sonra yeni açılan Sıbyan Mektebi'ne kaydoldu ve üç yıl bu mektepte eğitim gördü. Buradan mezun olmadan Mekteb-i Rüşdiye-i Askeriye'ye kayıt yaptırdı. Dört yıl Mekteb-i Rüşdiye-i Askeriye'de eğitim gördükten sonra, gerek babasının vefatı üzerine aile işlerini yapacak kimsenin olmamasından gerekse mektebin evlerine uzaklığı dolayısıyla okulu bırakmak zorunda kaldı. Erzurum'un meşhur ulemasından Kaleli Hacı Ahmed Hoca'dan dört sene kadar Arapça ve Farsça dersleri alan Durak Bey, aynı zamanda kendi imkânlarıyla Fransızca ve Ermenice de öğrendi.

Gençlik yılları siyasi değişimlerin yaşandığı, yurt içinde ve dışında Padişah II. Abdülhamid'e karşı rejim muhaliflerinin faaliyetlerini artırdıkları çalkantılı bir döneme denk gelen Durak Bey, Prens Sabahattin'in başkanlığında 1902 yılında Paris'te kurulan Teşebbüs-i Şâhsî ve Âdem-i Merkeziyet Cemiyetinin Erzurum Şubesinin kurucuları arasında yer aldı.

1906 yılında Erzurum belediye azalığı görevinde bulunan Durak Bey, aynı yıl Erzurum'da baş gösteren vergi ayaklanmalarında parmağı olduğu iddiasıyla kendi ifadesiyle de "meşrutiyet taraftarı olması hasebiyle" tutuklanarak Sinop'a sürüldü. Meşrutiyet'in ilanından sonra çıkarılan afa birlikte Erzurum'a dönen Durak Bey, 14 Eylül 1908'de ikinci defa belediye azalığı görevine getirildi. 14 Ekim 1908'de Erzurum'un ilk özel gazetesi olan Hadikat'ül Ahrar'ı çıkarmaya başladı. 11 Ocak 1909'da serkomiserlik vazifesine, 20 Şubat 1909'da da vekâleten Erzurum Polis Müdürlüğüne atandı. 20 Mart 1910'da ise münhal bulunan Erzincan Sancağı ikinci komiserliği görevini yürüttü.

Vilayetin Dâhiliye Nezareti ile yaptığı muhabere sonucu ikinci komiserliğe asaleten tayin edilmek üzere yine vekâleten polis müdürlüğünü ifa etti. Bir müddet sonra İstanbul'da açılan polis mektebine gönderildi. Orada yüksek tahsil derecesinde hukuk vesaire okudu. Aliyy-ül-a'lâ diploma alarak Erzurum Polis Müdürlüğüne asaleten tayin edildi.

9 Temmuz 1913'te Bitlis Polis Müdürlüğüne tayin edildi. Durak Bey, bu görevde bulunduğu sırada hükûmetçe ve orduca görülen lüzum üzerine bir milis taburu teşkil ederek bu taburun kumandanlığına tayin edildi. Yararlı hizmetleri görüldüğünden dolayı tekrar alay teşkiline lüzum görüldü ve alay kumandanlığına tayin olundu. 1914 yılının başlarında

patlak veren Bitlis İsyanı'nın bastırılmasında önemli hizmetleri görüldüğünden dolayı IV. rütbeden Mecidî Nişanı ile taltif edildi.

Durak Bey, 27 Ekim 1915'te Dâhiliye Nazırı Talat Bey'in imzasıyla Ankara Polis Müdürlüğüne atandı. 1917 yılı Kasım ayında Adana Polis Müdürü Muharrem Bey'le becayiş yaparak Adana Polis Müdürlüğü görevine getirildi.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla birlikte Adana Polis Müdürlüğünden istifa ederek Erzurum'a dönen Durak Bey, Millî Mücadele'ye katıldı. Mustafa Kemal ile Kazım Karabekir Paşa arasında haberleşmeyi sağladı. Millî Mücadele yıllarında gösterdiği yararlılıktan dolayı istiklâl madalyasına layık görüldü. I. dönem BMM seçimlerinde Erzurum milletvekili olarak kurucu meclise girdi. Bu dönemde kurulmaya çalışılan Umum Emniyet Müdürlüğü görevi teklif edilince bir müddet bu görevi yaptı. II. dönem BMM seçimlerine katılmayan Durak Bey, görev süresinin sona ermesi üzerine Erzurum'a dönerek ticaretle uğraşmaya başladı.

Erzurum Belediye Meclisi'nin feshedilmesi üzerine 1 Ağustos 1932'de yapılan ve yirmi yedi asıl, yirmi yedi yedek üyenin belirlendiği Belediye Meclisi üyeliği seçimlerinde 2104 oyun 2096'sını alan Durak Bey, Belediye Meclisi üyeliğine ilk sırada seçildi. Belediye Meclisince yapılan oylamayla da belediye başkanı seçildi. 1580 sayılı Belediye Kanunu'na göre görev süreleri sona eren Erzurum Belediye Meclis üyelerinin belirlenmesi için 08 Ekim 1934-10 Ekim 1934 tarihleri arasında yapılan seçimlerde de 4702 geçerli oyun 3839'unu alarak ilk sırada Belediye Meclisi asıl üyeliğine seçildi. Belediye Meclisince yapılan oylamayla da Durak Bey ikinci kez Erzurum Belediye Başkanlığı görevine layık görüldü. Dönemin imkânları ölçüsünde başarılı bir belediye başkanlığı yapan Durak Bey, bir yandan şehrin altyapı sorunlarını çözmeye çalışırken diğer yandan da fakirlik, dilencilik, fuhuş gibi toplumsal meselelerle mücadele etti. Sağlık hizmetlerinin yok denecek kadar az, salgın hastalıkların da olabildiğince fazla olduğu bu dönemde Durak Bey'in gayretleriyle açılmış olan Belediye Dispanseri sadece şehir halkına değil bölge halkına da hizmet vermeye başladı. İlica'da bulunan kaplıcalar bu dönemde tamir ve islah edilerek halk sağlığını tehdit eden tezek ve gübre kullanımı sınırlandırıldı.

Erzurum Belediye Başkanlığı görevindeyken 8 Şubat 1935'te yapılan V. Dönem BMM seçimlerinde Gümüşhane milletvekili seçilen Durak Bey, uzun bir aradan sonra tekrar parlamentoya katıldı. 26 Mart 1939'da yapılan VI. Dönem TBMM seçimlerinde yeniden Gümüşhane Milletvekili seçildi. I, V ve VI. dönemlerde TBMM çatısı altında Dâhiliye, Lâyiha, Müdafâa-i Milliye, Tedkik-i Hesâbât encümenliklerinde üye olarak göre yapan Durak Bey, bir dönem de İstid'â Encümeni başkanlığını yaptı. Bunların dışında meclis bünyesinde oluşturulan geçici komisyonlarda ve heyetlerde de görev aldı.

Mesrure Hanım'la evli olan Durak Bey'in bu evlilikten çocuğu olmadığı için yakın akrabalarından birinin kız çocuğunu evlatlık aldı. Soyadı Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte "Açabey" soyadını aldı. Ancak soy isminde bulunan "bey" kavramının yanlış anlaşılmalara yol açacağını düşünerek soyadını "Sakarya" olarak değiştirdi.

21 Ekim 1942'de misafir olarak bulunduğu Bursa'nın Çekirge semtinde Yeşil Bursa Oteli'nde kalp krizi geçirerek vefat etti. Durak Bey'in cenazesi ailesinin yanı sıra başta Orgeneral Salih Omurtak olmak üzere askerî ve mülkî erkânın katıldığı kalabalık bir törenle Emir Sultan Mezarlığı'na defnedildi.

Serkan ERDAL

KAYNAKÇA

Arşivler Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA. Yer No: 30-11-1-0, Kutu No: 72, Gömlek No: 25, Sıra No: 2.

BCA. Yer No: 30-11-1-0, Kutu No: 92, Gömlek No: 42, Sıra No: 14.

BCA. Yer No: 30-10-0-0, Kutu No: 76, Gömlek No: 500, Sıra No: 4.

BCA. Yer No: 30-10-0-0, Kutu No: 76, Gömlek No: 503, Sıra No: 14.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA. ZB Dosya No: 98 Gömlek No: 37.

BOA. ZB Dosya No: 627 Gömlek No: 26.

BOA. ZB Dosya No: 627 Gömlek No: 28.

BOA. DH.MKT. Dosya No: 1306, Gömlek No: 17.

BOA. DH.MKT. Dosya No: 2762, Gömlek No: 68.

BOA. DH. İD., Dosya No 67, Gömlek No: 57.

BOA. BEO Dosya No: 4193, Gömlek No: 314451.

BOA. BEO Dosya No: 4489, Gömlek o: 336617.

BOA. İ..DH., Dosya No: 1517, Gömlek No: 2.

BOA. DH. ŞFR, Dosya No: 494, Gömlek No: 16.

BOA. DH.EUM.MH., Dosya No: 166, Gömlek No: 28.

BOA. DH.EUM.MEM., Dosya No: 110, Gömlek No: 76.

BOA. İ..TAL. Dosya No: 493, Gömlek No: 41.

TBMM Arşivi

TBMM Arşivi, Dosya No: 25, Sicil No: 159.

Resmi Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, Cilt: 29, İçtima Senesi: 4, Yirmi Altıncı İçtima, 16.04.1339.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, Cilt: 28, İçtima: 4, 11. 11. 1942.

Sürelî Yayınlar

Dergi ve Mecmualar

Polis Mecmuası, 1 Teşrin-i sani 1331/ 14 Kasım 1915; 15 Teşrin-i sani 1331/ 28 Kasım 1915/1 Kânun-ı evvel 1333/ 1 Aralık 1917.

Gazeteler

Bursa, 23 I. Teşrin 1942/23 Ekim 1942.

Cumhuriyet, 9 Şubat 1935.

Erzurum, 8 Ağustos 1932;15 Ağustos 1932; 24 Eylül 1934; 22 Birinci Teşrin 1934/22 Ekim 1934.

İkdam, 25 Mart 1939

Kurun, 9 Şubat 1935.

Milliyet, 9 Şubat 1935.

Ulus, 9 Şubat 1935; 25 Mart 1939

Vakit, 25 Mart 1939.

Telif Eserler

Kitaplar

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952**, İstanbul 1952.

KÜÇÜKUĞURLU, Murat, **Erzurum Belediyesi Tarihi 2**, İstanbul 2011.

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 25. Yıl Dönümünü Anış, Ankara 1945.

Eski Harfli Türkçe Eserler

Mehmed Nusret, **Tarihçe-i Erzurum Yahud Hemşehrilere Armağan**, İstanbul 1338.

30/10/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mustafa-durak-bey-sakarya-1876-1942/?pdf=6402> adresinden erişilmiştir